

NDIMA YA 8

DZIKHOTHE NA NDAULO YA ZWA VHULAMUKAIMYI

Maandalanga a zwa vhuhaṭuli

165. (1) Maandalanga a zwa vhuhaṭuli ha Riphabuḽiki a nga fhasi ha khothe.
- (2) Khothe dzo ḽiimisa, nahone dzi ḽo shuma fhedzi u ya nga Ndayotewa na mulayo, une dza tea u u shumisa dzi sa dzhii masia na u sa ofha tshithu, u sa shumela vhatu vhane dza vha takalela fhedzi kana u vha na luvhengelambiluni kha vhaṅwe vhatu.
- (3) A hu na muthu kana muraḽo wa muvhuso ane a nga thithisa kha mushumo wa khothe.
- (4) Miraḽo ya muvhuso, nga maga a mulayo na maṅwe vho, I tea u thusa na u tsireledza dzikhothe u itela u khaṭhisedza vhuḽilangi, u sa dzhia masia, tshirunzi, u kona u shumiswa nga vhatu na u bveledza mishumo yadzo nga nḽila yone.
- (5) Ndaela kana tsheo dza khothe dzi vhoḽha vhatu vhoṭhe na miraḽo ya muvhuso yoṭhe ine idzi tsheo dza I kwama.
- (6) Ramulayo Muhulu wa Shango ndi ene ṭhoho ya vhuhaṭuli nahone u na vhuḽifhinduleli ha u thoma na u lavhelesa ndayo na zwiṭandadi zwi tevhedzwaho zwa mishumo ya vhuhaṭuli kha khothe dzoṭhe.

[Khethekanyo ṭhukhu ya (6) yo engedzwa nga khethekanyo ya vhu 1 ya Mulayo wa Khwiniso ya Vhufumisumbe wa 2012 wa Ndayotewa.]

Sisiteme ya zwa Vhuhaṭuli

166. Khothe ndi dzi tevelaho—
- (a) Khothe ya zwa Ndayotewa;
- (b) Khothe Khulwane ya Khaṭhululo;
- (c) Khothe ya Nṭha ya Afrika Tshipembe na, zwi tshi katela na khothe khulwane ya khaṭulo inwe na inwe ine ya nga thomiwa u ya nga ha Mulayo wa Phalamennde u itela u

thetshelesa khaṭulo dzi bvaho khothe inwe na inwe i re na vhuimo vhu fanaho na ha Khothe ya Nṭha ya Afrika Tshipembe;

- (d) Khothe dza ha Madzhisiṭaraṭa; na
- (e) Khothe inwe na inwe yo thomiwaho [kana dzo ṭanganedzwaho] u ya nga Mulayo wa Phalamennde, zwi tshi katela na khothe inwe na inwe I re na tshiimo tshi fanaho na tsha Khothe ya Nṭha ya Afrika Tshipembe kana Khothe dza Madzhisiṭaraṭa.

[Khethekanyo ṭhukhu ya (c) na (e) dzo imelwa nga khethekanyo ya vhu 2 ya Mulayo wa Khwiniso ya Vhufumisumbe ya Ndayotewa wa 2012.]

Khothe ya Ndayotewa

167. (1) Khothe ya zwa Ndayotewa yo vhumwaho nga Phresidennde wa Khothe, Muthusa-Phresidennde wa Khothe na vhaṅwe Vhahaṭuli vha ṭahe.

[Khethekanyo ṭhukhu ya. (1) yo imelwa nga khethekanyo ya. 11 ya Mulayo wa Khwiniso ya Vhurathi ya Ndayotewa wa 2001.]

- (2) Mafhungo a re kha Khothe ya zwa Ndayotewa a tea u thetsheleswa nga Vhahaṭuli vha si ho fhasi ha malo.
- (3) Khothe ya zwa Ndayotewa—
 - (a) ndi yone khothe khulwanesa kha Riphabuḽiki; nahone
 - (b) i nga ita tsheo—
 - (i) kha mafhungo a ndayotewa; na
 - (ii) mafhungo maṅwe na maṅwe, arali ndayotewa ya tenda u ṅea aphiji ya u ita livi zwo itiswa nga mbuno dza mafhungo a itisaho uri hu ṅaṅwe kha mulayo wa ndeme wa tshitshavha nga u angaredza une wa tea u lavheleswa nga Khothe, nahone fhedzi tsheo kha mafhungo a zwa ndayotewa na kha mafhungo ane a tshimbilelana na tsheo dzine dza itwa kha khothe ya ndayotewa; na
 - (c) u ita tsheo ya u fhedza kha zwine ya vha na maandṭa khazwo.

[Khethekanyo ṭhukhu ya (3) i khou imelwa nga khethekanyo ya 3 ya Mulayo wa Khwiniso ya Vhufumisumbe ya Ndayotewa wa 2012.]

- (4) Ndi Khothe ya zwa Ndayotewa fhedzi ine ya nga—
- ita tsheo kha phambano vhukati ha mirado ya muvhuso kha sia la lushaka na la vundu malugana na tshiimo tsha ndayotewa, maandza kana mishumo ya miñwe na miñwe ya mirado ya muvhuso;
 - ita tsheo kha u anana ha Mulayotibe wa phalamennde kana wa vundu na ndayotewa, fhedzi I nga ita hezwi kha nyimele dzo humbulelwaho (lavhelelwaho) kha khethekanyo ya 79 kana ya 121;
 - ita tsheo nga ha kushumiselwe lavhelelwaho kha khethekanyo ya 80 kana ya 122;
 - ita tsheo nga ha u anana ha khwiniso inwe na inwe na Ndayoyotewa;
 - ita tsheo nga ha uri Phalamennde kana Phresidennde o kundelwa kha u tevhela mbofho dza ndayotewa; kana u
 - khwaṭhisedza ṭhoḏea dza ndayotewa ya vundu u ya nga ha khethekanyo ya 144.
- (5) Khothe ya zwa Ndayotewa I na maandza a u ita tsheo ya u fhedza ya uri naa Mulayo wa Phalamennde, Mulayo wa vundu, na vhuḏifari vhuñwe na vhuñwe ha Phresidennde, zwi a anana na Ndayotewa, nahone u fanela u kwaṭhisedza ndaela ifhio na ifhio ya u sa ṭanganedzea yo itwaho nga Khothe Khulwane ya Khaṭhululo, Khothe ya Nṭha ya Afrika Tshipembe kana khothe ya tshiimo tshi fanaho nayo phanḏa ha musu iyo ndaela I tshi vha na maandza kana I tshi thoma u shuma.
- [Khethekanyo ṭhukhu ya vhu (5) i khou imelwa nga khethekanyo ya 3 ya Mulayo wa Khwiniso ya Vhufumisumbe ya Ndayotewa wa 2012.]
- (6) Mulayo wa lushaka kana milayo ya Khothe ya zwa Ndayotewa I tea u tendela muthu, musu zwi zwa lutamo Iwa kwaṭhululo kwayo na thendelo ya Khothe ya Ndayotewa, uri a—
- ḏise mafhungo thwii kha Khothe ya zwa Ndayotewa; kana a
 - ite kwaṭhululo kha Khothe ya zwa Ndayotewa u bva kha khothe inwe na inwe.

- (7) Mafhungo a zwa Ndayotewa a katela mafhungo mañwe na mañwe a kwamaho zwa tšhalutshedzo, tsireledzo kana zwa uri Ndayotewa I tevhelwe.

Khothe Khulwane ya Khaṭhulo

168. (1) Khothe Khulwane ya Khaṭhululo yo vhumbe na Phresidennde, Muthusa-Phresidennde khathihi na tshivhalo tsha vhahaṭuli vha zwa dzikhaṭhululo tsho tiwaho u ya nga Mulayo wa Phalamennde.

[Khethekanyo tšhuku ya (1) yo imelwa nga khethekanyo ya 12 ya Mulayo wa Khwiniso ya Vhurathi ya Ndayotewa wa 2001.]

- (2) Mafhungo a re kha Khothe Khulwane ya Khaṭhululo a tea u tshewa khayi nga tshivhalo tsha vhahaṭuli tsho tiwaho u ya nga Mulayo wa Phalamennde.

[Khethekanyo tšhuku ya (2) yo imelwa nga khethekanyo ya 12 ya Mulayo wa Khwiniso ya Vhurathi ya ndayotewa wa 2001.]

- (3) (a) Khothe Khulwane ya Khaṭhululo I nga ḍi tšhea khaṭhululo kha mafhungo mañwe na mañwe a bvaho Khothe ya Nṭha ya Afrika Tshipembe kana kha khothe ya vhuimo vhu linganaho na Khothe Khulwane ya Afrika Tshipembe, nga nṅa ha mafhungo a kwamaho zwa mishumo kana zwa mbambedzo nga nṅila ine ya ḍo tiwa nga Mulayo wa Phalamennde.
- (b) khothe Khulwane ya Khaṭhululo i nga ita tšheo fhedzi kha—
- (i) dzikhaṭhululo;
 - (ii) mafhungo a kwamaho zwa dzikhaṭhululo; na
 - (iii) mafhungo mañwe na mañwe ane a nga kha ḍi rumelwa khayi nga nyimele dzo tšalutshedzwaho nga Mulayo wa Phalamennde.

[Khethekanyo tšhuku ya (3) i khou imelwa nga khethekanyo ya 4 ya Mulayo wa Khwiniso ya Vhufumisumbe ya Ndayotewa wa 2012.]

Khothe dza Nṱha dza Afrika Tshipembe

169. (1) Khothe ya Nṱha ya Afrika Tshipembe i nga tshea—
- (a) mafhungo maṱwe na maṱwe a zwa Ndayotewa nga nṅḁa ha ayo ane—
 - (i) Khothe ya zwa Ndayotewa yo tenda u a thetshesela hu tshi tevhedzwa khethekanyo ya 167(6)(a); kana
 - (ii) o ṅetshedzwaho nga Mulayo wa Phalamennde kha khothe inwe I re na tshiimo tshi fanaho na tsha Khothe ya Nṱha ya Afrika Tshipembe; na
 - (b) maṱwe mafhungo a songo ṅetshedzwaho inwe khothe nga Mulayo wa Phalamennde.
- (2) Khothe ya Nṱha ya Afrika Tshipembe i na Khethekanyo dzo tiwaho nga Mulayo wa Phalamennde, u ne Mulayo uyo u ita mbetshelo kha—
- (a) u thoma Khethekanyo dzine dza vha na khethekanyo nthihi kana mbili; na
 - (b) u ṅea maandḁalanga kha Khethekanyo kana tshidzulo kha Khethekanyo.
- (3) Khethekanyo inwe na inwe ya Khothe ya Nṱha ya Afrika Tshipembe—
- (a) I na Muhaṱuli ane a vha Phresidennde;
 - (b) I nga vha na tshivhalo tshithihi kana zwinzhi zwa Vhathusa Muhaṱuli ane a vha Phresidennde; nahone
 - (c) I na tshivhalo tsha vhahaṱuli vho tiwaho hu tshi tevhedzwa mulayosiṅwa wa lushaka.

[Khethekanyo ya 169 yo imelwa nga khethekanyo ya 5 ya Mulayo wa Khwiniso ya Vhufumisumbe ya Ndayotewa wa 2012.]

Dzinwe Khothe

170. Khothe dzoṱhe nga nṅḁa ha dzo ambiwaho kha khethekanyo dza vhu 167, 168 na 169 dzi nga tshea kha mafhungo maṱwe na maṱwe o tiwaho nga Mulayo wa Phalamennde; fhedzi khothe ya tshiimo tsha fhasi kha tsha Khothe ya Nṱha ya Afrika Tshipembe i nga si ite ṱhoḁisiso kha mulayo kha u anana na ndayotewa ha

mulayo muñwe na muñwe kana vhuḍifari vhuñwe na vhuñwe ha Phresidennde.

[Khethekanyo ya 170 yo imelwa nga khethekanyo ya vhu 6 ya Mulayo wa Khwiniso ya Vhufumisumbe ya Ndayotewa wa 2012.]

Matshimbidzele a Khothe

171. Khothe dzoṭhe dzi shuma dzi tshi tevhedza mulayo wa lushaka nahone milayo na matshimbidzele zwi tea u tevhedza mulayo wa lushaka.

Maanḍa a Khothe kha mafhungo a zwa ndayotewa

172. (1) Musi I tshi tshea kha mafhungo a zwa ndayotewa, I tshi khou shumisa maanḍa ayo, khothe—
- (a) i tea u ita mulevho wa uri mulayo kana vhuḍifari vhuñwe na vhuñwe vhu sa anani na Ndayotewa a vhu shumi u swika afho hune zwa sa yelane ngaho; nahone
 - (b) i nga ita ndaela ine ya vha yo teaho nahone nga ṅḍila ya ndingano, zwi tshi katela—
 - (i) ndaela I no langa uri u bula uri a zwi shumi zwi ḍo dzhiwa ngauralo u bva murahu ha musu zwo bulwa ngauralo;
 - (ii) ndaela I no fhahea ṅḍivhadzo ya uri a zwi shumi Iwa tshifhinga na nga nyimele ifhio na ifhio, u itela uri maanḍalanga a vhusaho, a kone u khakhulula zwe zwa vha zwo khakhea.
- (2) (a) Khothe Khulwane ya Khaṭhululo, Khothe ya Nṅṅa ya Afrika Tshipembe, kana khothe ya tshiimo tshi fanaho I nga ita ndaela malugana na u yelana na ndayotewa ya Mulayo wa Phalamennde, Mulayo wa vunḍu kana vhuḍifari vhuñwe na vhuñwe ha Phresidennde, fhedzi ndaela ifhio na ifhio ya u sa anana na ndayotewa a I nga shumi u swikela I tshi khwaṭhiswa nga khothe ya zwa Ndayotewa.

[Phara (a) yo imelwa nga khethekanyo ya vhu 7. Mulayo wa Khwiniso ya Vhufumisumbe ya Ndayotewa wa 2012.]

- (b) Khothe ine ya ita ndaela ya uri a zwi shumi u ya nga ha Ndayotewa, I nga fha ndaela ya u thivhelwa lwa tshifhinganyana kana thandululo ya tshifhinganyana kha lihora, kana I nga imisa maitele yo lindela tsheo ya Khothe ya zwa Ndayotewa kha u yelana na u shuma ha Mulayo kana vhuḍifari.
- (c) Mulayo wa lushaka u tea u tendela u fhiriselwa ha ndaela ya u sa anana na Ndayotewa kha Khothe ya Ndayotewa.
- (d) Muthu muḥwe na muḥwe kana muraḍo muḥwe na muḥwe wa muvhuso u re na dzangalelo lo linganaho a nga ita khaḥululo, kana u ita khumbelo kha Khothe ya zwa Ndayotewa u itela u khaḥḥisa kana u shandukisa ndaela ya u sa anana na Ndayotewa malugana na ino khethekanyo ḥhukhu.

Maanda ane ya vha nao

173. Khothe ya zwa Ndayotewa Khulwane ya Khaḥululo na Khothe ya Nḥa ya Afrika Tshipembe i na maanda adzo a u tsireledza na u laula maitele adzo na u bveledzisa mulayo wa sialala, I tshi dzhiela nḥa dzangalelo la vhumukanyi.

[Khethekanyo ya vhu 173 yo imelwa nga khethekanyo ya vhu 8 ya Mulayo wa Khwiniso ya Vhufumisumbe ya Ndayotewa wa 2012.]

U tholiwa ha vhaofisiri vha zwa vhuḥaḥuli

174. (1) Mufumakadzi kana munna muḥwe na muḥwe a re na ndalukanyo dzo teaho, ane a vha muthu muḥwe na muḥwe o teaho, a nga tholiwa sa muofisiri wa zwa vhuḥaḥuli. Uri muthu ufhio na ufhio a kone u tholiwa kha Khothe ya zwa Ndayotewa u tea u vha hafhu e mudzulapo wa Afrika Tshipembe.
- (2) Musi hu tshi tholiwa vhaofisiri vha zwa vhuḥaḥuli, hu tea u dzhielwa nḥa ḥhoḍea ya u sumbedza tshivhumbeo ya uri tshivhumbeo tsha lushaka na mbeu Afrika Tshipembe.
- (3) Phresidennde sa ḥhoho ya Khorotshitumbe ya Lushaka, nga murahu ha muso o kwamana na Khomishini ya Tshumelo ya zwa Vhuḥaḥuli na vharangaphanda vha mahoro a re na

vhaimelili kha Buthano la Lushaka, u vhea Phresidennde na Muthusa-Phresidennde wa khothe, nahone nga murahu ha muso o kwamana na Khomishini ya Tshumelo ya zwa Vhuhafuli, u vhea Muhafuli Muhulwane na Muthusa-Muhafuli Muhulwane vha Khothe Khulwane ya Khafululo.

[Khethekanyo thukhu ya. (3) yo imelwa nga khethekanyo ya 13 ya Mulayo wa Khwiniso ya Vhurathi ya Ndayotewa wa 2001.]

- (4) Vhanwe Vhuhafuli vha Khothe ya zwa Ndayotewa vha do tholwa nga Phresidennde sa thoho ya khorotshitumbe ya lushaka nga murahu ha muso o kwamana na Phresidennde wa Khothe na vharangaphanda vha mahoro a re na vhaimelili kha Buthano la Lushaka, u ya nga matshimbidzele a tevhelaho—
- (a) Khomishini ya Tshumelo ya zwa Vhuhafuli I tea u dzudzanya mutevhe wa vhathu vhane vha tea u tiwa khavho une wa tea u vha u na madzina mararu u fhira tshivhalo tsha vhahafuli vhane vha tea u khethiwa, nahone mutevhe uyo u tea u newa Phresidennde.
 - (b) Phresidennde a nga thola u bva kha mutevhe, nahone u tea u eletshedza Khomishini ya Tshumelo ya zwa Vhuhafuli o sumbedza zwiitisi, arali muñwe kana vhanwe vhathu vha re kha mutevhe vha songo tendiwa, na muso hu tshi tea u vha na vhanwe vhane vha tea u tholiwa.
 - (c) Khomishini ya Tshumelo ya zwa Vhuhafuli I tea u engedza mutevhe nga madzina a vhanwe vhathu vhane vha tea u tiwa nahone Phresidennde u do kona u thola vhathu u bva kha uyo mutevhe wo daziswaho.

[Khethekanyo thukhu ya. (4) yo imelwa nga khethekanyo ya. 13 ya Mulayo wa Khwiniso ya Vhurathi ya Ndayotewa wa 2001.]

- (5) Tshifhinga tshothe, mirado mina ya Khothe ya zwa Ndayotewa vha tea u vha vhe vhathu vhe vha vha vhe vhahafuli nga tshifhinga tshe vha tholiwa ngatsho kha Khothe ya zwa Ndayotewa.
- (6) Phresidennde u tea u thola Vhahafuli vhothe vha dziñwe khothe o wana ngeletshedzo I bvaho kha Khomishini ya Tshumelo ya zwa Vhuhafuli.

- (7) Vhañwe vhaofisiri vha zwa Vhuhafuli vha tea u tholiwa u ya nga Mulayo wa Phalamennde une wa tea u vhona uri u tholiwa, u huliswa, u pfukiswa kana u pandeliwa, kana u laṭiswa ha avha vhaofisiri vha zwa Vhuhafuli zwi tea u itwa hu si na u takadza vhañwe kana u dzhia sia.
- (8) Musi vhaofisiri vha zwa vuhafuli vha saathu u thoma u ita mishumo yavho, vha tea u ita muano kana u khwaṭhisedza, u ya nga ha Shedulu ya 2 kha uri vha ḑo tevhela na u tsireledza Ndayotewa.

U tholiwa ha vhafarela vhahafuli

175. (1) Phresidennde a nga thola, mufumakadzi kana munna uri a shume sa Muthusa-Muhafuli wa Vhulamukanyi kana kha muhafuli kha Khothe ya zwa Ndayotewa arali hu na tshikhala tshi si na muthu kha iñwe ya ofisi idzo kana arali muthu o faraho iyo ofisi a siho. U nangiwa uho hu tea u itiwa nga themendelo ya Muraḑo wa Khabinethe ane a vha na vhuḑifhinduleli ha u langula zwa vhumukanyi ane a khou shuma u kwamana na Phresidennde wa Khothe ya Ndayotewa khathihi na Muhafuli Muhulwane, na u nangiwa sa Muthusa Muhafuli muhulwane wa Vhulamukanyi hu fanela u itwa kha renke dza vhahafuli vhane vho nangelwa u vha kha Khothe ya zwa Ndayotewa hu tshi tevhedzwa khethekanyo ya vhu 174(4).
- (2) Muraḑo wa Khabinethe a re na vhuḑifhinduleli kha zwa ndaulo ya vhumukanyi u tea u thola kana u nanga Vhafarela-Vhahafuli kha dziñwe khothe nga murahu ha musi o kwamana na muhafuli muhulwane wa khothe ine onoyo mufarela Muhafuli a ḑo shuma khayoy.

[Khethekanyo ya 175 yo imelwa nga khethekanyo ya vhu 9 ya Mulayo wa Khwiniso ya Vhufumisumbe ya Ndayotewa wa 2012.]

Zwifhinga zwa u vha ofisini na mbadelo

176. (1) Muhafuli wa Khothe ya Ndayotewa u shuma tshifhinga tshine tsha sa engedzwe tsha miñwaha ya 12, kana u swikela a tshi

swika minwaha ya 70, zwine zwa nga swika u thoma, nga nḡḡa ha musi Mulayo wa Phalamennde u tshi engedza tshifhinga tsha u shuma tsha muhaṭuli wa Khothe ya Ndayotewa.

[Khethekanyo ṭhukhu ya. (1) yo imelwa nga khethekanyo ya. 15 ya Mulayo wa Khwiniso ya Vhurathi ya Ndayotewa wa 2001.]

- (2) Vhaṅwe vhahaṭuli vha fara kana u shuma kha ofisi u swikela vha tshi bviswa mushumoni wavho hu tshi tevhelwa Mulayo wa Phalamennde.
- (3) Miholo, magavhelo na mbuelo dza vhahaṭuli a zwi nga fhungudzwi.

U bviswa

177. (1) Muhaṭuli a nga bviswa fhedzi ofisini arali—
- (a) Khomishini ya Tshumelo ya zwa Vhuhāṭuli I tshi nga wana uri muhaṭuli uyo u khou balelwa u ita mishumo yawe, ha na vhukoni na luthihi, kana o vhonwa mulandu wa u sa ḡifara zwavhuḡi ho kalulaho; na
 - (b) Buthano ḡa Lushaka ḡi tshi nga tshea uri uyo muhaṭuli a bviswe, nga kha ḡikumedzwa ḡo ṭanganedzwaho nga vouthu dzi si ho fhasi ha mbili tshararu tsha vouthu dza miraḡo yoṭhe.
- (2) Phresidennde u tea u bvisa Muhaṭuli ofisini yawe nga murahu ha u ṭanganedzwa ha ḡikumedzwa ḡa uri a bvisiwe.
- (3) Phresidennde, o wana ngeletshedzo kha Khomishini ya Tshumelo ya zwa Vhuhāṭuli a nga imisa muhaṭuli ane a khou ambiwa kha matshimbidzele a khethekanyo ṭhukhu ya (1).

Khomishini ya Tshumelo ya zwa Vhuhāṭuli

178. (1) Hu na Khomishini ya Tshumelo ya zwa Vhuhāṭuli, yo vhumbiwaho nga—
- (a) Muhaṭuli Muhulwane ane a ranga phanḡa miṭangano ya Khomishini;
 - (b) Phresidennde wa Khothe Khulwane ya Khaṭhululo;

[Phara ya. (b) yo imelwa nga khethekanyo ya. 16 (a) ya Mulayo wa Khwiniso ya Vhurathi ya Ndayotewa wa 2001.]

- (c) Muhaṭuli-Phresidennde muthihi o rumelwaho nga Vhaṭuli Vha Phresidennde;
- (d) Muraḍo wa Khabinethe a re na vhuḍiffhinduleli ha u langa zwa vhumukanyi kana muthu muṅwe o nangiwoh ngae;
- (e) Maadivokhethi mavhili vhane vha khou shuma sa Maadivokhethi vho nangiwoh nga vha phrofesheni ya vhuadivokhethi, u imelela phrofesheni nga vhuḍalo, nahone vho vhwewa nga Phresidennde;
- (f) Maaxende mavhili a no khou shuma sa maaxennde o nangiwoh nga vha phrofesheni ya maaxennde nga vhuḍalo, nahone vho vhwewa nga Phresidennde;
- (g) Mudededzi muthihi wa zwa milayo o nangiwoh nga vhadededzi vha milayo vha re yunivesithi dza Afrika Tshipembe;
- (h) Vhathu vha rathi vho nangiwoh nga Buthano ḵa Lushaka u bva kha miraḍo yaḵo, vhane vhararu vha hone vha tea u vha vha miraḍo ya mahoro mahanedzi o imelelwoh kha Buthano;
- (i) Vharumiwa vhaṅa vha tshoṭhe u ya kha Khoro ya Lushaka ya Mavunḍu vho nangiwoh nga Khoro vha na vouthu dza u tikedza dza mavunḍu a siho fhasi ha a rathi;
- (j) vhathu vhaṅa, vho nangiwoh nga Phresidennde sa ṭhoho ya khorotshitumbe, nga murahu ha musi o kwamana na vhangaphanḍa vha mahoro oṭhe a re kha Buthano ḵa Lushaka; na
- (k) nga tshifhinga tsha musi hu tshi khou shumaniwa na mafhungo ane a kwama Khethekanyo ya Khothe ya Nṭha ya Afrika Tshipembe fhedzi, Muhaṭuli-Phresidennde wa Khethekanyo yeneyo na Mulangavunḍu wa heneffho; kana muṅwe o nangiwoh nga muṅwe na muṅwe wawho.

[Phara ya. (k) yo imelwa nga khethekanyo ya. 2(a) ya Mulayo wa Khwiniso ya Vhuvhili ya Ndayotewa wa 1998 nga khethekanyo ya. 16 (b) ya Mulayo wa Khwiniso ya Vhurathi ya Ndayotewa wa 2001 na u imelwa nga khethekanyo ya 9 ya Mulayo wa Khwiniso ya Vhufumisumbe ya Ndayotewa wa 2012.]

- (2) Arali tshivhalo tsho nangiwoh u bva kha phrofesheni ya maadivokhethi kana maaxende hu tshi tevhedzwa khethekanyo ya (1)(e) kana (f), tshi tshi eḍana na tshivhalo

tsha zwikhala zwi teaho u qadziwa, Phresidennde u tea u vha thola , arali tshivhalo tsha vhatu vho nangiwo tshi tshi fhira tshivhalo tsha zwikhala zwi teaho u qadziwa, Phresidennde nga murahu ha musi o kwamana na phrofesheni yo livhanaho nazwo, u tea u thola vhanangiwa vho edanaho u qadza zwikhala, hu tshi dzihelwa ntha uri, avho vhane vha do tholiwa vha vhe vho imelela phrofesheni nga vhuqalo.

- (3) Mirado ya Khomishini yo nangiwo nga Khoro ya Lushaka ya Mavundu, vha do shuma u swikela hu tshi vhwava vhanwe kana hu tshi vha na tshikhala khavho. Miwe mirado yo nangiwo nga Khomishini, I shuma u swikela vho I nangaho vha tshi dzhia zwikhala izwo.
- (4) Khomishini ya Tshumelo ya zwa Vhuhutuli I na maandla na mishumo ye ya I newa nga Ndayotewa na nga mulayo wa lushaka.
- (5) Khomishini ya Tshumelo ya zwa Vhuhutuli I nga eletshedza muvhuso wa lushaka na nga ha mafhungo manwe na manwe a kwamaho zwa Vhuhutuli kana ndaulo ya zwa vhumukanyi, fhedzi musi I tshi sedzulusa manwe mafhungo nga nda ha u tholiwa ha Mhuhutuli, I tea u dzula I si na mirado yo nangiwo hu tshi tevhedzwa khethekanyo thukhu ya (1) (h) na (i).
- (6) Khomishini ya Tshumelo ya zwa Vhuhutuli i nga ta matshimbidzele ayo; fhedzi tseo dza Khomishini dzi tea u tikedzwa nga vhezhi ha mirado yayo.
- (7) Arali Mhuhutuli Muhulwane kana Phresidennde wa Khothe Khulwane ya Khatululo a sa koni u shumela Khomishini lwa tshifhinganyana, Mufarisa-Mhuhutuli Muhulwane kana Mufarisa-Phresidennde wa Khothe Khulwane ya Khatululo, nga ndila yeneyo ine zwa do todiwa ngayo, u do farela kha Khomishini.

[Khethekanyo thukhu ya. (7) yo qadziwa nga khethekanyo ya. 2 (b) ya Mulayo wa Khwiniso ya Vhuvhili ya Ndayotewa wa 1998 na u imelwa nga khethekanyo ya. 16 (c) ya Mulayo wa Khwiniso ya Vhurathi ya Ndayotewa wa 2001.]

- (8) Phresidennde na vhathu vhane vha thola, u ta kana u nanga miraḁo ya Khomishini hu tshi tevhedzwa khethekanyo tshukhu ya (1) (c), (e), (f) na (g), vha nga thola, u ta kana u nanga muṁwe na muṁwe wa miraḁo ya Khomishini nga maitele eneo, uri vha shume kha Khomishini musi muraḁo a kwameaho a sa nga koni u ita ngauralo lwa tshiffinganyana zwi tshi khou itiswa nga u lwala kana nga u sa vha hone kha Riphabuḽiki kana nga tshinwe tshiitisi tshi fushaho kana tshi pfeseseaho.

[Khethekanyo tshukhu. (8) yo ḁadziswa nga khethekanyo ya. 2(b) ya Mulayo wa Khwiniso ya Vhuvhili ya Ndayotewa wa 1998.]

Maandḁalanga a zwa Vhutshutshisi

179. (1) Hu na maandḁalanga mathihi a zwa vhutshutshisi a lushaka kha Riphabuḽiki o vhumbwaho hu tshi tevhedzwa Mulayo wa Phalamennde o vhumbwaho nga—
- (a) Mulangi wa Vhutshutshisi wa Lushaka wa Vhutshutshisi ha Tshitshavha ane a vha tshoho ya maandḁalanga a zwa vhutshutshisi, nahone o tholiwa nga Phresidennde sa tshoho ya khorotshitumbe ya lushaka; na
- (b) Vhalangi vha Vhutshutshisi ha Tshitshavha na vhatshutshisi sa zwo tewaho nga Mulayo wa Phalamennde.
- (2) Maandḁalanga a zwa vhutshutshisi a na maanḁa a u thoma matshimbidzele a tsengo ya milandu o imela muvhuso, na u ita mishumo miṁwe na miṁwe yo teaho yo livhanaho na u thoma matshimbidzele a tsengo ya vhugevhenga.
- (3) Mulayo wa lushaka u tea u vhona uri vhalangi vha Vhutshutshisi ha Tshitshavha—
- (a) vha na ndalukano dzo teaho; na uri
- (b) vha na vhuḁiffhinduleli ha vhutshutshisi kha vhupo ho tiwaho; hu tshi tevhedzwa khethekanyo tshukhu ya (5).
- (4) Mulayo wa Lushaka u tea u ita uri maandḁalanga a zwa vhutshutshisi a shume u ita mishumo yao a si na nyofho, tshiḁalula na u dzhia sia.
- (5) Mulangi wa Vhutshutshisi ha Tshitshavha wa Lushaka—

- (a) o tendelana na muraḁo wa Khabinete ane a vha na vhuḁifhinduleli ha vhulamukanyi, nahone nga murahu ha musi o kwamana na Vhalangi vha Vhutshutshisi ha Tshitshavha, u fanela u ta mbekanyamaitele ya zwa vhutshutshisi ine ya tea u tevhedzwa kha maitele a zwa vhutshutshisi;
- (b) u fanela u ṅea ndaela dza mbekanyamaitele dzine dza tea u tevhelwa kha maitele a u tshutshisa;
- (c) a nga dzhenelela kha maitele a zwa u tshutshisa arali ndaela dza mbekanyamaitele dzi sa khou tevhelwa; na uri
- (d) a nga sedzulusa tsheo ya u tshutshisa kana u sa tshutshisa, nga murahu ha musi o kwamana na Mulanguli wa Vhutshutshisi ha Tshitshavha o teaho nahone nga murahu ha musi o thetshesela mafhungo a vhatu vha kwameaho zwi tshi wela kha tshifhinga tsho tiwaho nga Mulangi wa Vhutshutshisi ha Tshitshavha wa Lushaka, u bva kha vha tevhelaho—
 - (i) Muhwelelwa.
 - (ii) Muhweleli.
 - (iii) Muthu muṅwe na muṅwe ane Mulangi wa Lushaka a vhona o tea.
- (6) Muraḁo wa Khabinethe a re na vhuḁifhinduleli ha zwa ndaulo ya vhulamukanyi u fanela u vha ene a na vhuḁifhinduleli ha u fhedzisela kha zwa maandlanga a zwa vhutshutshisi.
- (7) Mafhungo oṱhe maṅwe na maṅwe a kwamaho maandlanga a zwa vhutshutshisi a fanela u tiwa nga mulayo wa lushaka.

Maṅwe mafhungo a kwamaho ndaulo ya vhulamukanyi

180. Mulayo wa Lushaka u nga bula kha mafhungo maṅwe na maṅwe ane a kwama ndaulo ya zwa vhulamukanyi I songo bulwaho kha Ndayotewa, zwi tshi katela—
- (a) mbekanyamushumo dza vhubudisi dza vhaofisiri vha zwa khaṱhulo;
 - (b) maitele a u shumana na dzimbilaelo malugana na vhaofisiri vha zwa khaṱhulo; na
 - (c) u shela mulenzhe nga vhaṅwe vhatu nga nṅḁa ha vhaofisiri vha zwa khaṱhulo kha tsheo dza khothe.